

мр **Мирела Шарић**, виши библиотекар

mirela.saric@nub.rs

мр **Татјана Дуновић**, виши библиотекар

tatjana.dunovic@nub.rs

ЈУ Народна и универзитетска библиотека РС, Бања Лука

УДК: 027.625

DOI: 10.7251/BSCSR1706110S

ШКОЛСКА БИБЛИОТЕКА И МЛАДИ: СА ЊИМА, А НЕ ЗА ЊИХ

Сажетак: Школске библиотеке саставни су дио школског али и библиотечног система. Њихов рад који се уређује двојачко - прописима из области образовања и прописима из области библиотекарства, условљен је односом средине у којој непосредно дјелују те афирмисаности, креативности и ентузијазма школског библиотекара. Ученици младалачке доби, из генерације у генерацију, све мање посјећују библиотеку што за последицу има пад читалачких навика. Основни задатак школске библиотеке, односно школског библиотекара, је пронаћи адекватне начине и садржаје које би ученике те доби привукло, али и задржало у библиотеци. Пробуђена свијест о битности онога што библиотека нуди свакако би пробудила и ученичку потребу за читањем из више разлога: да би сазнали нешто ново, за потребе образовања, доказивања, тражења личног идентитета и самопрепознавања.

Кључне ријечи: школска библиотека, школски библиотекар, млади, читање.

Последњих деценија много се говори о кризи читања што узрокује опадање како функционалне писмености (способност читања и писања довољне за сналажење у савременом друштву) тако и оне праве писмености која оспособљава људе да читањем постану учени. Готово свакоднево чују се притужбе наставника да дјеца младалачке доби из генерације у генерацију све мање читају. Ако знамо да је један од најважнијих задатака школе развијање, у најширем значењу те ријечи, љубави према књизи, јасно је

да имамо проблем. Међутим, данашња генерација младих живи знатно другачијим животом од генерација младих прије двадесетак и више година. Окружени бљештавилом многобројних медија који им нуде велики број брзих информација, веома им је тешко схватити да су књижевна остварења храна људском уму, који преко њих открива нова пространства, успијева проникнути увијек у нове димензије писане ријечи и обогатити се сваким новим читањем за многа искуства.

Одвајање изговореног од говорника, односно пре-мошћивање јаза између говорника и писаног језика догодило се 700 година прије наше ере изумом абецедне, односно алфабета. Када се појавила књига свијет је доживио прву револуцију на подручју писања и читања, а када је Гутенберг изумио штампарски строј, књига постаје доступна ширем броју корисника и прераста у медиј. Вјероватно је и тадашње неповјерење и омаловажавајући осјећај према књизи био сличан овом данашњем, када писана ријеч полако напушта листове књиге и прераста у некакве мултимедијалне бинарне кодове. Међутим и прије „појаве бинарних кодова“, већ 20-тих година двадесетог вијека, појавом радија, књига (односно писана ријеч) добија конкуренцију. Педесетих година прошлог вијека појављује се и телевизија, заводљива кутија са којом се, без психолошког напора, лако комуницира и која је увијек спремна да се преобликује у складу са својим корисницима.

Према истраживањима, осамдесетих година 20. вијека код просјечног америчког становништва телевизор (који има 3 600 слика у минути) био је укључен 7 сати дневно а гледан 4,5 сата. Радио (са око 100 ријечи у минути) био је укључен 2 сата у аутомобилу, новине (са 150 000 ријечи) читане 18-19 минута дневно а популарни часописи читали су се 6-30 минута дневно. Читање књига, укључујући школске, просјечном Американцу тога времена одузимало је 18 минута његовог дана, док је разговору у својој породици у току дана посвећивао свега 14 минута. Тих година

долази и до појаве интернета те се стање, по књигу и развијање љубави према писаној ријечи унутар породице, још више погоршава.

Данас на почетку 21. вијека ситуација постаје алармантна и сви слојеви друштва постају принуђени да се укључе у борбу очувања лијепе књижевне ријечи. Љубав према читању дјеца стичу још од најраније доби путем бајки које им читају родитељи. Поласком у школу, у нижим разреди-ма, та љубав према лијепој ријечи још увијек је присутна. Међутим, доласком у доба адолесценције, које је обиљежено одвајањем од родитељског дома, уз истодобни пораст значаја друштва исте старосне доби, потом повећањем броја наставних предмета које дјеца треба да савладају, нагло долази до одбацивања читања, као нечег напорног и досадног. Јаз који се појављује између њих и књиге постаје велик. У превазилажењу тога јаза у многоме им, поред њихових наставника, може помоћи и њихова школска библиотека, односно школски библиотекар. Постављају се питања: „Како дјелују школске библиотеке, шта је њихов задатак и како, на који начин, са којим средствима, те са статусом који имају, школске библиотеке у Републици Српској могу, првенствено привући своје корисни-ке/ученике, а потом их и приближити књизи?“

Школске библиотеке саставни су дио два система - школског и библиотечног, а њихов рад уређује се двојачко - прописима из области образовања и прописима из области библиотекарства. Својим дјеловањем оне помажу унапређивање стручног рада школа у чијем се саставу налазе и директно су укључене у образовно-васпитну дјелатност тих школа али су, са друге стране, под директном надлежности народних матичних библиотека и дио су јединственог библиотечно-информационог система Републике Српске.

Када се анализира васпитно-образовни систем једне земље, нужно се намеће и питање функције библиотеке које гласе:

- ❖ Школска библиотека заузима значајну функцију у савременом васпитању и образовању чија се библиотечка, информативна, васпитна и културна активност остварује у саставу основне и средње школе.
- ❖ Школска библиотека посједује намјенски књижни фонд (фонд за ученике и фонд за наставнике), са ознаком уџбеничке стручне или књижевноумјетничке литературе, а по облицима изражавања своје намјене и дјелатности разликује се од народне, градске, дјечије, специјализоване или других врста библиотека.
- ❖ Савремена школска библиотека је информациони и референтни центар у коме се врши селекција података, комуникација и употреба знања. Осим основних дјелатности, она обухвата модерну наставу, образовне и информатичке технологије. Њен правилно устројен рад претпоставља дистрибуцију података од значаја за самообразовање и континуирано усавршавање њених корисника. Ријеч је о информацијама из свих наставних дисциплина које чине школски планови и програми.¹

Међутим, правила и прописи су једно а стварно стање школских библиотека у Републици Српској, нешто друго. Већина школских библиотека у Републици Српској ради са неадекватним и непотпуним књижним фондом који се непрестано осипа, без икаквог простора за анимацију и културно-информативни рад са читаоцима/ученицима, те без пратећих средстава за рад (панои за изложбе, посебне полице за нова издања, штандови за дјечију периодику...). Такво стање мора се промијенити. Намеће се питање како?

Повремено би сигурно требало спровести анкету међу ученицима у циљу прикупљања података о томе како они виде библиотеку, колико често је посјећују и колико су задовољни услугама које она пружа. Ти подаци могли би

¹ Тодоров, Нада; Петровић Тихомир. Школски библиотекар. // Педагогија 3, 62 (2007). УРЛ: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=003138070703484T&redirect=ft> (2011-07-04)

указати на приоритетне потребе у циљу трансформисања постојећег инертног и застарјелог система у организовану и модерну школску библиотеку, чиме она добија значајно мјесто у школи.² У школску библиотеку снабдјевену савременом опремом, чији су фондови обогаћени новом актуелном грађом и сређени према стручним правилима, у пријатном амбијенту, са осмишљеним радом и програмом активности, и ученици и наставници, радије ће долазити.

Програми и активности школских библиотека утичу на сусрет ученика са књигом који, ако му је први дојам позитиван, у будућности може да одређује школску библиотеку као извор знања, забаве, утјехе или радости.³

Поред тога, срдачна добродошлица пријатељски расположене особе и спознаја да као помоћ постоји неко ко ће саслушати њихове захтјеве, макар сматрао да су неважни, ученицима младалачке доби (од 12-17 година) у многоме олакшава да поставе питања и да се у библиотеци осјећају угодно. У том, по многима, најтежем периоду њиховог одрастања они:

- ❖ откривају себе,
- ❖ преиспитују родитељске ставове и вриједности,
- ❖ истражују нове могућности и интересе,
- ❖ стварају свој систем вриједности,
- ❖ стварају нову слику о себи,
- ❖ развијају интелектуалне и друштвене вјештине,
- ❖ шире свијет властитих интереса.

² Митрић, Марина. Школске библиотеке у Републици Србији : положај, функције, основни показатељи садашњег стања и приоритети развоја. // Гласник Народне библиотеке Србије 1, (2003). УРЛ: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=63 (2011-07-04)

³ Петровић, Јасмина. Како унапредити рад школских библиотека? : идеје и могућности. // Гласник Народне библиотеке Србије 1, (2001). (2011-07-04) УРЛ: <http://www.scribd.com/doc/36727580/Kako-unaprediti-rad-skolskih-biblioteka-ideje-i-mogucnosti> (2011-07-04)

У потрази за властитим идентитетом ученици - адолесценти експериментишу са различитим улогама тако да повремено нису ни сигурни да ли и кога глуме или јесу ли то стварно они.

Шта онда радити? Кажу како постоји шест златних правила за развој бољег односа са њима а то су:

1. Разговарајте.
2. Слушајте.
3. Поставите правила.
4. Уважите њихово мишљење.
5. Потичите њихове интересе и таленте.
6. Договарајте заједничке активности.

Највећи проблем, како свим одраслима тако и библиотекарима, је разговор с адолесцентима. И ту постоје савјети које је добро примјењивати:

1. Више слушајте, а мање говорите.
2. Савјете дајте када то траже од вас.
3. Научите да свако понашање доводи до одређених посљедица.
4. Одговорност за своја дјела.
5. Права и одговорности иду једно с другим.
6. Јасна правила понашања и посљедице.

Истраживања су показала да дјеца и адолесценти који уживају у читању имају развијеније креативне способности те постижу боље резултате у школи и током студирања. Сматра се да читање значајно доприноси интелектуалном и менталном развоју дјецe, те да утиче на развој способности концентрације. Како, ако се труди да правилно ради свој посао, школски библиотекар у једном сегменту свога дјеловања врши и функцију педагога, његов је основни задатак привући или поново вратити ученике кризних година у библиотеку и приближити их лијепо писаној

литератури. Питање је како? Одговор је једноставан. Покушајте их разумјети и заинтересовати приближавајући се њиховом начину размишљања.

Захваљујући процесу акцелерације, почетак младалаштва данас заправо започиње знатно раније него прије двадесет или тридесет година. Реално је поставити границу између дјетињства и младалаштва на отприлике 12 година старости. Млади теже бити одрасли те тај период карактерише тежња за одвајањем од дјетињства, а поготово од особа које су млађе од њих те је оно, што је нужно урадити, одвајање простора за дјецу од простора за младе.⁴

Бројна истраживања су показала да околина има велики утицај на развијање карактера и интелектуалних способности дјече и младих. Осмишљавањем простора школских библиотека свијет се бави већ тридесетак година. Тако је, на пример, у једној основној школи у Џорџији, направљена читаоница у облику дрвене воденице. Интересантно рјешење читаонице смјештене у библиотеци препуној књига, часописа и листова, привлачи ученике да ту проводе више времена. Правила за коришћење воденице су једноставна: ученици треба да посједују улазницу за воденицу коју добијају пристојним понашањем у библиотеци. Други примјер, који је изузетно подстицајан и доказује да се и малим средствима све може, односи се на једну основну школу на Флориди која је у своју библиотеку смјестила вјештачко дрво у природној величини и на тај начин оплеменила и учинила живљим свој простор.⁵

У нашим условима и за наше потребе, одвајањем простора за младе од простора за дјецу могуће је, у школским библиотекама, осмислити амбијент прилагођен корисницима од 12 и више година. У пракси се више него добро показало укључивање њих самих у осмишљавање тог простора. Визуелно одвајање таквог простора, од простора

⁴ Шмит, Рита. Нови концепти за књижнице за младеж, 2001.

УРЛ: <http://www.goethe.de/ins/hr/zag/wis/sbi/sbv/hrindex.htm> (2011-07-04)

⁵ Петровић, Јасмина, исто.

за дјецу млађег узраста (који би требао да буде украшен, на примјер полицама са изложеним бајкама и паноима са дјечијим цртежима), могуће је постићи и у малим просторијама. Битно је да он има јасне визуелне карактеристике које га обиљежавају, као нпр. маркантно име које они сами осмишљавају. Требало би дозволити младима да тај простор, односно свој кутак сами окрече, украсе пристојним графитима, разним постерима популарних поп-група, глумца и сл., те да осликају полице и простор преуреди на такав начин који им омогућава да од своје библиотеке направе мјесто на које ће радо долазити и у њему боравити.

Школске библиотеке морају престати бити само позајмни пултови на којима се наставна средства могу у одређено време и на прописани начин добити, да би се употребила изван тог простора и затим, вратила.⁶ Оне морају прерасти у мјеста која, поред посуђивања књига и медија, пружају могућност дружења корисника који поред коришћења фонда у њој комуницирају и проводе слободно вријеме. Библиотекари би се требали отворити више према потребама њиховог слободног времена и забаве младих корисника, тј. према медијима културе за младе и њеним темама, као што су глумци, мода, спорт, филмови, серије/сапунице, музика, поп-култура, компјутери, графити.

Литерарни квалитет тих медија има при томе споредну улогу, њихова вриједност је у досљедној оријентацији према интересима младих. Актуелне теме које нису од дуготрајног интереса (глумци, музика, мода или новости у развоју компјутера), најбоље је пратити кроз широку понуду часописа. Пошто је култура за младе врло промјенљива, библиотеке морају бити изузетно осјетљиве за нове теме и трендове и своју понуду усклађивати с тим промјенама. Таква врста грађе није репрезентативна грађа за младе која је једнака у свим библиотекама, него индивидуална грађа, усклађена с интересима младих те школе. Није битно

⁶ Петровић, Јасмина, исто.

да се покрију све теме и подручја, већ да се с мањом али актуелном грађом анимирају корисници. И према ИФЛА-иним Смјерницама за школске библиотеке оне осим књига и других медија везаних уз наставу требају имати: компјутерске игре, часописе, електронску грађу, постере, приступ интернету, приступ базама података, софтверске пакете, ЦД-РОМ-ове са музиком, ДВД-е те лијепу књижевност популарних наслова.

Код набавке свих врста грађе потребне за успјешно дјеловање дијела за младе, школске библиотеке, могу да се користе и неконвенционалним начинима набавке и средствима информисања (књижаре са широком понудом часописа, популарне трговине, трговине са стриповима, трговине с маштовитом понудом). Највећи дио грађе, према многим искуствима, библиотека ће добити на поклон управо од својих корисника и њихових породица (прочитане новине и часописе за младе, стрипове, часописе о компјутерима, друштвене игре, итд. а многи ће вам донијети и копиране ЦД-ове и ДВД-е своје омиљене музике или видео игрице).

Теме у штампаној грађи, да би биле интересантне младима, морају обухватати: љубав, секс, спорт, дрогу, АИДС, козметику и моду, школу и звање, хорор, научну фантастику, машту, филм и ТВ, насиље, банде и гето.

Млади су за своју културу стручњаци, и библиотека би у највећој могућој мјери требала искористити њихово познавање медија, популарне музике, компјутере и осталих подручја живота младих. Требало би им омогућити да израде веб страницу своје библиотеке (уз помоћ наставника информатике) те да је прикључе на друштвене мреже које стварају млади као што су фејзсбук и твитер. На тај начин била би омогућена промоција свега што се у тој библиотеци ради и врло могуће је да би дошло до позитивног ривалства између школских библиотека. За саму библиотеку то значи да делегира надлежности, без губитка опште одговорности за одјел за младе. Библиотека би могла да покрене и

Секцију за младе, која би уз помоћ разних институција и њихових брошура могла да нуди разне одговоре на проблеме младих као што су нпр. избор звања, дрога, нежељена трудноћа, спречавање трудноће, проблеми у породици итд. У понуди рада те секције могле би и да се нађу бројне адресе савјетовалишта на локалном и регионалном нивоу, у којима се младима нуди помоћ стручњака при чему би се до информације могло доћи лако, без претјераног губитка времена, тако рећи "у пролазу" и без сувишног испитивања.

Програмски осмишљене активности у раду школске библиотеке многобројне су. Неке од њих су формирање Клуба читалаца који би проводио низ радионица као што су:

- ❖ Дан породичног читања (ученици и неко од чланова њихових породица читају исти текст и путем дебате измјењују искуства и расправљају о доживљају прочитаног);
- ❖ Читалачко позориште (након прочитаног текста, ствара се сценарио, дијеле улоге и прави представа);
- ❖ Књижевне причаонице (на којима ученици измјењују своја искуства о прочитаним књижевним дјелима, али и своје другове упознају са оним што су прочитали и препоручују им исто);
- ❖ Дан поезије и рока (чита се поезија и слуша рок уз могућност откривања која је књижевна поезија своје мјесто нашла на рок албумима);⁷
- ❖ Читање на кишовит дан (наглас читање њима интересантних књига у пријатној атмосфери неформалног дружења које се наставља сљедећег кишовитог дана);
- ❖ Сви ћемо прочитати исту књигу (сједимо у кругу и расправљамо о темама и ликовима из изабране књиге, играмо се „вруће столице“, израђујемо картице, плакате и играмо квизове. Актуализацијом појединих тема под-

⁷ Дурковић, Нађа. Настава књижевности у основној школи. // НАША школа : настава матерњег језика и књижевности / уредник Драган Богојевић. Подгорица: Завод за школство, 2009. Стр. 19-28.

стичемо ученике који нису прочитали књигу или су је прочитали дјелимично да кажу своје мишљење о тој теми, учествују у дебати те увиде шта су нечитањем пропустили.);

- ❖ Приређивање уличне изложбе и приредбе на тему библиотеке (ученици сами плакатима, цртежима, графитима и изложеним, њима допадљивим, књигама уређују штанд на коме се представљају њихове активности у библиотеци);
- ❖ Медијска такмичења (скупљајући податке о некој заданој теми ученици се уче руковати разним медијима, упознају прикладни извор у којем ће наћи одговоре на стручна питања, рјешавајући задатке које захтијевају креативне способности. Теме за такмичења могу бити разноврсне: гусари, бајке, природа, интернет, умјетност, град, језици и др.);⁸
- ❖ Осмислимо излог књижаре (књижара у сарадњи са школом даје свој излог ученицима да га декоришу на одређену књижевну тему што би требало бити и медијски попраћено) и многе друге радионице које уз помоћ библиотекара осмишљавају сами ученици.

Наставници књижевности у своме су раду у многоме ограничени наставним планом и програмом. Велику улогу, у приближавању ученицима књижевног текста, требао би да има и школски библиотекар и то организовањем низа радионица такмичарског карактера. Рад на књижевном тексту могао би да заинтересује велик број ученика који би, привучени интересантним називом радионице (нпр. Да ли ја то могу?; Ко мисли да је паметнији од мене?; И ја то знам; То није тешко; Ја сам најбољи и сл.) дошли и проширили своје интересовање. Радионица би могла да обухвати рад на тексту без интерпункције и значења гдје би ученицизначи-

⁸ Кругер, Сузан. Шок зван ПИСА и његов учинак : изгледи за дјечје књижнице у Њемачкој, 2004. УРЛ: <http://www.goethe.de/ins/hr/zag/wis/sbi/sbv/hrindex.htm> (2011-07-04)

ли смисаоне дијелове и означили правилну интерпункцију, потом тзв. текстове близанце који на први мах дјелују исто али се кроз читање осјети разлика у тексту, неправилно испретуран текст учинити хомогеним, на основу најважнијих информација о тексту саставити свој текст итд. Текстове за рад на њима би требало бирати из школске лектире и на тај начин вршити тиху промоцију.

Поред тога, изложбе књига у холу школе посвећене некој личности или догађају, панои са препорукама најчитанијих књига (израђују га ученици уз помоћ библиотекара и наставника информатике), организовање квизова попут квизова: Мозгалице или Свезналице (сви школски предмети); Тајанствени лик (књижевни лик), Рјечник (питања из опште културе), Пантомима (књижевно дјело), Лицитација (загонетке и питалице), Асоцијације, квиз о књижевном дјелу по избору ученика (квиз „Хари Потер“ – такмичари кроз различите игре показују своје знање о овом дјелу), квиз И стрип је вриједан пажње⁹ само су неки од начина да млади почну више читати и уоче вриједност књижевног дјела.

Примјењивање ових, или бар неких од ових идеја, допринијело би томе да се дјеца школског узраста заинтересују за књигу, заволе читање и постану доживотни љубитељи књиге.¹⁰

Интересантни примјери добре промоције, рада и дјеловања школске библиотеке али и интересантни разлози доласка младих у библиотеку:

- ❖ <http://www.youtube.com/watch?v=G-8b92eKTW0> - Типови корисника библиотеке
- ❖ http://www.youtube.com/watch?v=rR73N2_wVuY - Десет разлога за улазак у библиотеку
- ❖ <http://www.youtube.com/watch?v=86KVg2AjQ3Q> - Балада једног библиотекара

⁹ Дурковић, Нађа, исто.

¹⁰ Петровић, Јасмина, исто.

- ❖ <http://www.youtube.com/watch?v=IEqNPYVNO4k> - Варљиво лето 68 – Библиотекарка
- ❖ <http://www.youtube.com/watch?v=ZA7m1PVMr34> - Библиотекар 0502
- ❖ <http://www.youtube.com/watch?v=I5mkV3OrM0s> - Ко чита побеђује!
- ❖ <http://www.youtube.com/watch?v=HGZsJfFPeS4> - Пљачкаши библиотеке.ави
- ❖ <http://www.youtube.com/watch?v=TLB0s7LRUj8&NR=1> - Библиотекин дан.мпг
- ❖ http://www.youtube.com/watch?v=IZJ6_5Q_mxw - Моја библиотека
- ❖ http://www.youtube.com/watch?v=Z0tT_QNI1fU - Лектира пред судом завршетак
- ❖ <http://www.youtube.com/watch?v=SjUpBQ6baH8> - Лектира пред судом - народњак
- ❖ <http://www.youtube.com/watch?v=o-FEeUqweH8> - Лектира пред судом
- ❖ <http://www.jutarnji.hr/apple-ipad-ponovo-izmislio-citanje-knjiga/717894/> - VIDEO - Поново је измислио читање књига: Алиса у чудесима и Пада

Литература

1. Дурковић, Нађа. Настава књижевности у основној школи. // НАША школа : настава матерњег језика и књижевности / уредник Драган Богојевић. Подгорица: Завод за школство, 2009. Стр. 19-28.
2. Митрић, Марина. Школске библиотеке у Републици Србији : положај, функције, основни показатељи садашњег стања и приоритети развоја. // Гласник Народне библиотеке Србије 1, (2003).
3. УРЛ: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=63 (2011-07-04)
4. Кругер, Сузан. Шок зван ПИСА и његов учинак : изгледи за дјечје књижнице у Њемачкој, 2004.
5. УРЛ: <http://www.goethe.de/ins/hr/zag/wis/sbi/sbv/hrindex.htm> (2011-07-04)
6. Петровић, Јасмина. Како унапредити рад школских библиотека? : идеје и могућности. // Гласник Народне библиотеке Србије 1, (2001).
7. УРЛ: <http://www.scribd.com/doc/36727580/Kako-unaprediti-rad-skolskih-biblioteka-ideje-i-mogucnosti> (2011-07-04)

8. Тодоров, Нада; Петровић Тихомир. Школски библиотекар. // Педагогија 3, 62 (2007).
9. УРЛ: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=003138070703484T&redirect=ft> (2011-07-04)
10. Шмит, Рита. Нови концепти за књижнице за младеж, 2001.
11. УРЛ: [http://www.goethe.de/ins/hr/zag/wis/sbi/sbv/hrindex.htm_\(2011-07-04\)](http://www.goethe.de/ins/hr/zag/wis/sbi/sbv/hrindex.htm_(2011-07-04))

THE SCHOOL LIBRARY AND YOUTH: WITH THEM, NOT FOR THEM

Abstract: School libraries are an integral part of the school and library system. Their work, regulated twofold – by policies from both the field of education and library science, as well, is conditioned by a relation between an environment in which it has an immediate effect and the school librarian's recognition, creativity, and enthusiasm. From generation to generation young students go to library less and less, resulting in a decline in reading habits. The main task of the school library and school librarian is to find adequate ways and contents, to which students of that age would be drawn and kept in the library. Awareness of the importance of what the library offers would certainly awake students' need for reading for many reasons: to learn something new, for the purposes of education, to prove themselves, to seek for their own identity, and self-recognition.

Key words: school library, school librarian, youth, reading.